

LAAJENEVAT TOIMINTAYMPÄRISTÖT
JA TUKI VARHAISKASVATUKSESSA

KOMMUNIKAATION JA KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN KEINOJA ARKEEN

Paras perintö, jonka
vanhemmat voivat
lapselleen antaa,
on muutama hetki
ajastaan joka päivä.

O. A. Battista

Koko lapsuus on
itsessään runoutta.

Zacharias Topelius

Jokaisen ihmisen
elämässä on kaksi tilaa,
joissa hän on täydellinen
runoilija: uni ja lapsuus.

Egon Friedell

Sisällys:

KIELEN JA VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS	3
KIELET JA KULTTUURIT	4
KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	5
Aikuisen toiminta	6
Oppimisympäristö	7
Yhteistyö	8
Arviointi	9
KIELENKEHITYKSEN TUKEVAT KEINOT	10
Puhetta tukevat ja korvaavat keinot	10
Kuvatuki	10
Tukiviittomat	11
Ennakointi	12
Havainnollistaminen	12
Kertaus ja toisto	13
Mallinnus	13
Yleistäminen	13

KIELEN JA VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS

Kielen merkitys on suuri: se antaa aineksia ajatteluun, havaitsemiseen, tuntemiseen ja tietämiseen. Kielen avulla luomme yhteyden ja olemme vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Kielitaidon avulla saavutamme myös asemamme yhteiskunnassa. Ilman sanojen valtaa jäämme yksin, eristyksiin ja toisten sanelun kohteeksi.

Tehtävänä on antaa jokaiselle lapselle riittävä kielitaito, jonka avulla lapsi saa oman tarinansa kerrotuksi. Oman tarinansa avulla lapsi pääsee osalliseksi häntä ympäröivään yhteisöön. Ilman toimivaa kielitaitoa lapsen on vaikeaa ilmaista omaa paikkaansa tai rooliaan. Kielitaito on paras tarjolla oleva suoja hyväksikäyttöä ja valheita vastaan.

Kieli ja vuorovaikutus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Vuorovaikutusta tukemalla tuemme myös kielenkehitystä. Lapsi tarvitsee vuorovaikutukselleen aikaa, tilaa ja turvallisen ilmapiirin. Aikuisen tulee kannustaa lasta omaan luontaiseen vuorovaikutustapaansa ja antaa lapsen olla vuorovaikutuksessa omassa tahdissaan. Aikuisen tulee rakentaa vuorovaikutustilanteista lapsen taitotasoon sopivia, johdonmukaisia ja ennustettavia. Kannustamisen tulee tapahtua välittömästi onnistumisen jälkeen.

Vuorovaikutuksen synnyttäminen ja ylläpitäminen pienen lapsen kanssa on aina aikuisen vastuulla. Vuorovaikutukseen on helpointa päästä lapselle merkityksellisen toiminnan, kuten leikin, kautta. Lasten keskinäistä vuorovaikutusta voidaan tukea toiminnan ja vuorovaikutuskeinojen mallittamisella. Lapsia tulee auttaa leikin aloittamisessa, toiveiden ja ajatusten välittämisessä toisilleen, viestien ymmärtämisessä, vuorovaikutusaloitteiden havaitsemisessa ja huomioon ottamisessa sekä tilanteiden jäsentämisessä ja rauhoittamisessa. Erityisesti ryhmätilanteeseen tulee kiinnittää huomiota, sillä lapsi oppii asemansa ryhmässä vuorovaikutuksessa. Aikuisen tehtävä on vahvistaa yhteenkuuluvaisuuden tunnetta, sillä yhteisöllisyyden kokemus rakentaa lapsen itsetuntoa. Vuorovaikutus on myös tapa siirtää lapselle kielellistä ja kulttuurista pääomaa.

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 25.)

KIELET JA KULTTUURIT

Maailman mittakaavassa kielet vähenevät, mutta varhaiskasvatuksen arjessa ne moninaistuvat koko ajan. Monikielisyys rikastuttaa meitä antamalla uudenlaisia tapoja katsoa maailmaa. Monikielisyiden haastaessa toimintatapojamme tulee meidän muistaa kielen merkitys persoonan rakennusaineena. **Kieli, jota lapsi puhuu, tekee hänestä juuri sen ihmisen, joka hän on.** Siksi oikeus äidinkieleen on kirjattu myös lapsen oikeuksiin.

Kieltä ja kulttuuria ei ole mahdollista erottaa toisistaan, vaan kieli kuuluu ilmiönä kulttuurin yläkäsitteen alle ja kulttuuri välittyy monilla osa-alueillaan kielen avulla. Kielelliseen pääomaan kuuluvat puhujan hallitsemat sanat, kielen eri rakenteiden hallinta, metatason tietoisuus siitä, millainen kieli on, miten se käyttäytyy ja millaisia variaatioita siinä esiintyy. Kulttuuriin kuuluvat tietystä yhteisössä vakiintuneet toimintatavat sekä kollektiivinen tieto ympäröivästä maailmasta, ihmisestä ja yhteiskunnasta. Kulttuurin tuntemus parantaa lapsen kykyä ymmärtää maailmaa ja vaikuttaa toisiin ihmisiin. Kulttuuriin liittyy myös kiinteästi kysymys ihmisen identiteetistä. Kulttuurin tuntemuksella lapsi rakentaa minuuttaan.

Aidosti kulttuuritietoisessa näkökulmassa jokainen ihminen on nähtävä yksilöllisenä kieli- ja kulttuuritaustaltaan, eikä jonkin kulttuurin edustajana. Kielen ja kulttuurin jäljet tulee tunnistaa lapsessa, mutta silti nähdä niiden ohi lapsi yksilönä sanojen ja tapojen takana. Pelkkä kielen ja kulttuurin arvostus ei riitä, vaan lapsia tulee saattaa aktiivisesti kieli- ja kulttuuriyhteisönsä täysivaltaisiksi jäseniksi. Lapsen kieli- ja kulttuuritaustaan voi tutustua keskustelemalla perheen kanssa.

Kulttuurinen tietoisuus ei ole lasten saattamista samanlaisiksi. Kulttuurista tietoisuutta tulee opettaa niin, että lapset ymmärtävät, että toimintatavat voivat olla erilaisuudessaan yhtä arvokkaita. Meidän tehtävämme on tutustuttaa lapsille myös varhaiskasvatuksen kulttuuri. Kun jokin varhaiskasvatuksen käytäntö tai vuorovaikutuksen tapa on lapselle vieras, tulee kasvattajan selittää tai muilla keinoin avata lapselle toimintatapaa ja kertoa, mistä tilanteesta on kyse. Näin kasvattaja tutustuttaa lapsen turvallisesti uusiin käytäntöihin.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31.)

KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksen toiminta tulee suunnitella niin, että se tukee niin kielihäiriöisten lasten kuin muiden lasten kokonaisvaltaista kehitystä. **Jokaisella lapsella tulee olla kielelliset edellytykset osallistua toimintaan.** Kielellisiä virikkeitä tulee tarjota yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Kielelliset vaikeudet esiintyvät usein joko puheen tuotossa tai ymmärtämisessä. Pienikin kielen vaikeus saattaa näkyä myös toiminnanohjauksen vaikeutena, sillä hyvä kielen hallinta on olennaista itsesäätelyn kannalta. Lapselle, jolla on kielellistä haastetta, on usein vaikeuksia seurata tai ymmärtää kielellisesti annettuja ohjeita tai luoda mielikuvia toiminnasta. Pelien tai leikkien säännöt voivat olla lapselle vaikeita ymmärtää tai oppia pelkän kielen varassa, jos lapsen kielenkehityksessä on haastetta. Lapsella voi olla myös vaikeutta ymmärtää leikin sisältöä tai ideoida uutta. Lapset tarvitsevat aikuisen tukea leikki- ja pelitilanteiden jäsentämisessä ja rauhoittamisessa, että esimerkiksi pelissä syntyneet väärinymmärrykset saadaan korjattua.

Lapsen tulee saada mahdollisimman hyvää tukea kehitykselleen, myös ennen mahdollisia tarkempia tutkimuksia sekä tutkimusten aikana. Tuesta on hyötyä, vaikkei lapsi saisikaan tarkempaa diagnoosia. Kehityksen ja oppimisen vaikeuksien ennaltaehkäisy tulee olla keskeisellä sijalla varhaiskasvatuksessa. Lapsen kokonaiskuntoutuksen kannalta joustava ja kuormitukseltaan sopiva varhaiskasvatus takaa sekä lapselle että perheelle hyvät edellytykset tehokkaaseen varhaiskuntoutukseen.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen. Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 40.)

Aikuisen toiminta

Henkilöstön tulee kiinnittää tietoisesti huomiota omaan kielelliseen ilmaisuunsa. Voimme auttaa lasta ymmärtämään ohjeita käyttämällä lyhyitä ja yksinkertaisia ilmaisuja selkeästi äännettynä. Selkeät ja ymmärrettävät ohjeet auttavat lasta toimimaan tilanteessa oikein. Aikuinen voi lisätä ymmärtämistä

tarkentavilla kysymyksillä: ”Nyt mennään ulos. Millainen sää ulkona on?” Lapselle puhuttaessa on muistettava ottaa katsekontakti lapseen, mieluiten lapsen kasvojen korkeudella, jotta lapsi näkee aikuisen kasvot ja suun. Tärkeitä asioita kannattaa painottaa ja toistaa. Hyvä keino testata kuunteliko lapsi ohjeen, on pyytää lasta toistamaan ohje ja kertomaan, miten aikoo asian aloittaa.

Lapsen oma ilmaisu tarvitsee aikaa ja tilaa. **Aikuisen tulee ottaa lapsen aloitteet huomioon ja kannustaa lasta käyttämään kieltä.** Huomioi lapsen vuorovaikutusalitteet, ota hänet mukaan arkiseen jutusteluun ja nimeä hänelle asioita. Lapsen on helpompi toimia odotusten mukaisesti ja itsenäisesti, kun säännöt ovat yksiselitteiset, selkeät, lapselle ennestään tutut ja lapsen kehitystasolle sopivat. Säännöillä ehkäistään ristiriitatilanteiden syntyä, kun kaikki tietävät toimintaohjeet ja odotukset sekä ymmärtävät sääntöjen sisällön. Aikuisten tulee noudattaa sääntöjä ja rikkomusten seurauksia johdonmukaisesti.

Kielihäiriöiselle lapselle voi olla vaikeaa pohtia asioita, eikä hän välttämättä mieti vaihtoehtojen välillä, vaan valitsee aina ensimmäiseksi mieleen tulevan vaihtoehdon. Lasta tulisi ohjata pohtimaan eri vaihtoehtoja. Ohjaavalla keskustelulla näitä vaihtoehtoja voidaan avata lapselle. Ohjaava keskustelu toimii lapsen lähikehityksen vyöhykkeellä, auttaa lasta jäsentämään tilannetta tai tehtäväkokonaisuutta, suuntaa tarkkaavaisuutta sekä tarjoaa ratkaisuvaihtoehtoja. Pelkkä keskusteleminen saattaa olla liian kielellistä, mutta lapselle voi opettaa esimerkiksi viittoman ”mietä” ja liittää sen vaihtoehtojen pohtimiseen.

Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 31.)

Oppimisympäristö

Lapselle tulee suunnitella sellainen oppimisympäristö, joka tukee kehitystä ja oppimista parhaalla mahdollisella tavalla. Jotkut kielihäiriöiset lapset ovat herkkiä ympäristön ärsykeille. Tilojen suunnitteluun ja sisustamiseen tulee kiinnittää huomiota unohtamatta kuitenkin viihtyvyyttä ja lapsille

tärkeitä asioita. Ylimääräisiä ärsykeitä on hyvä karsia, jolloin lapsen on helpompi jäsentää ympäristöään ja toimia siinä, sekä kiinnittää huomionsa olennaisiin asioihin. Kun leluja on esillä rajattu määrä, tukee se lapsen leikissä pysymistä ja yhteen asiaan keskittymistä. Ääniärsykeitä kannattaa karsia, sillä häly vaikeuttaa viestintää ja puheen ymmärtämistä. Myös ryhmäkoolla, toimintatavoilla ja sisustuksella voidaan vähentää taustamelua. Esimerkiksi liiallinen liikkuminen, niin lasten kuin aikuisten, lisää helposti tilanteiden levottomuutta. Ryhmäkoko ja henkilöstön määrä on pyrittävä mitoittamaan sopivaksi ja ääniympäristöstä on tehtävä riittävän rauhallinen ja hälytön.

Ympäristön on hyvä olla melko muuttumattomana. Kun lapsella on mahdollisuus toistaa ennestään tuttuja leikkejä tai lukea uudelleen samaa kirjaa, tukee se hänen hallinnan tunnettaan. Oppimisympäristön tavaroiden tulee olla houkuttelevia, lapsen elinpiiriin kuuluvia ja lapsen kehitystasolle sopivia. Kirjojen ja pelien tulee olla lasten kehitystasoa ja kielen hallintaa tukevia, selkeitä kuviltaan ja tarinaltaan johdonmukaisia. Lelujen tulee viitata leikin sisältöön, jolloin ne houkuttelevat lasta leikkiin. Kun lelut on valittu lasten leikkitaitojen mukaisesti, voi lapsi kokea onnistumisen iloa ja hallinnan tunnetta sekä haasteita ja jännitystä.

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 32.)

Yhteistyö

Olenainen osa lapsen tuen suunnittelussa on varhaiskasvatushenkilöstön ja vanhempien yhteistyö sekä tiedon ja osaamisen jakaminen. Myös yhteistyö lasta mahdollisesti tutkivien ja hoitavien tahojen kanssa on merkityksellistä. Aikatauluista ja järjestelyistä kannattaa sopia jo ennalta lapsen varhaiskasvatus-

suunnitelmaa tehtäessä. Suunnitelmallisuus takaa varhaiskasvatuksen johdonmukaisen etenemisen sekä antaa tilaa tilapäisille, joustaville muutoksille.

Keskustellessa vanhempien kanssa on nostettava esiin lapsen kielenkehitys. Varhaiskasvattajan tehtävänä on tarjota tietoa siitä, millaiset asiat kielenkehitykseen vaikuttavat ja miten kielellistä kehitystä on mahdollista tukea. Ympäristön ollessa monikielinen, tulee selvittää, mitä kieltä lapsi puhuu päiväkodin ulkopuolella. Kielivalinta on aina perheen oma valinta. Oman äidinkielen käyttöön ja ylläpitämiseen tulee kannustaa. **Vanhempien on hyvä kuulla, kuinka heidän työnsä äidinkielen tukemiseksi on arvokasta ja merkityksellistä oli lapsen äidinkieli suomi tai jokin muu.**

Hyvänä yhteistyövälineenä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä voi toimia reissuvihko tai jokin digitaalinen sovellus, johon voidaan merkitä lapsen päivän kulkua sanoin ja kuvin. Se korvaa lapsen puuttuvia taitoja kommunikoida kielellä.

Yhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä. He vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 33.)

Arviointi

Yksilötason arviointi tarkoittaa varhais-kasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen arviointia. Lapsen oppimisen arviointi on välttämätöntä, jotta voimme arvioida myös kasvattajien toimintaa. Arvioinnin kohteena ei saa koskaan olla lapsen lahjakkuus, temperamentti ja luonne.

Hitaasti kehittyvän kielitaidon syitä on aiheellista kartoittaa jo melko varhaisessa vaiheessa, mutta kielitaidon eritahtiselle kehitymiselle on annettava aikaa. Lapsen heikkoa kielitaitoa ei ole syytä jäädä harmittelemaan, vaan kielitaidon arvioinnissa on tärkeää ajatella eteenpäin sitä, kuinka pitkälle lapsen kielen oppimista voi tukea ja millä keinoin. **Lapsi riittää aina sellaisena kuin hän on. Ammattilaisten tehtävänä on nähdä jokaisen lapsen mahdollisuudet ja voimavarat sekä tukea häntä juuri hänelle sopivalla tavalla.**

Lapsen kielitaidon arvioinnin tarkoituksena ei koskaan saa olla lapsen vertaaminen toisiin lapsiin, vaan arvioinnissa tulee keskittyä ennen kaikkea kielitaidon kehittymiseen. Lasten kielitaidon kehittymistä mitataan melko vakiintuneesti lapsen hallitseamalla sanamäärällä. Kielitaidon arviointiin soveltuu esimerkiksi Kettu-testi.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä lapsen tuen tarvetta, tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava, ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 11.)

KIELENKEHITYKSEN TUKI

Puhetta tukevat ja korvaavat keinot

Varhaiskasvatuksessa tulee olla tarjolla puhetta tukevia ja korjaavia kommunikointikeinoja, joiden avulla lapsen kehittymätöntä kieltä voidaan täydentää, korvata ja kehittää.

Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttö puheen rinnalla kehittää lapsen sanavarastoa sekä helpottaa sanojen palauttamista mieleen. Viittomat, merkit ja kuvat auttavat lasta ilmaisemaan itseään ja ymmärtämään muita. Ne jäsentävät aikaa, toimintoja ja paikkoja, ja tällä lisätään lapsen turvallisuuden tunnetta, rauhoitetaan tilannetta ja kehitetään toiminnanohjauksen taitoja. Lisäksi ne auttavat lasta kohdentamaan huomiotaan, pysymään suunnitellussa ohjelmassa ja kuuntelemaan sanan puhuttua muotoa.

Viittomien, merkkien ja kuvien avulla lapsi pystyy jäsentämään omaa puhettaan ja tilanteeseen kuulumatonta puhe vähenee. Viittomia, merkkejä ja kuvia käytettäessä myös aikuisen puhe hidastuu ja viestin avainsanat korostuvat, joka auttaa lapsen ymmärtämistä. Samalla puheen rytmi muuttuu näkyväksi helpottaen puheen kuuntelemista. Tasa-arvoisen vuorovaikutuksen toteutumiseksi tulee aikuisten antaa omassa ilmaisussaan mallia myös puheen tilalla tai ohessa käytettävistä keinoista. Näin aikuiset pystyvät tarkkailemaan lapsen reaktioita, välttävät yli- tai aliarvioimasta lapsen ymmärtämiskykyä sekä lisäävät ja rikastavat vuorovaikutusta. Tästä syystä merkkien käyttöä ei pidä lopettaa, vaikka lapsi oppisikin puhumaan ymmärrettävästi, vaan tukea niiden avulla kielellisiä ja sosiaalisia taitoja eteenpäin.

Kielelliset vaikeudet voivat vaikeuttaa tehtävien aloittamista ja niissä etenemistä. Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät voivat helpottaa aloittamista sekä tehtävissä etenemistä. Samalla aikuisen pysyminen sovitussa ohjelmassa varmistuu. Puhetta tukevilla ja korvaavilla keinoilla voidaan myös tukea lukemisen ja kirjoittamisen harjoittelua.

Kuvatuki

Kuvat ja merkit voivat korvata kielen puutteita. Ne hyödyttävät opetusta, vaikka ryhmässä ei olisi yhtään kielihäiriöistä lasta. Kuvatuki helpottaa uuden oppimista, toiminnanohjausta ja keskittymistä. Toimintaohjeiden antaminen kuvitettuna antaa lapselle mahdollisuuden edetä loogisesti ja tukee tunnetta omasta osaamisesta. Se rauhoittaa lasta selkeyttämällä toimintaa ja antamalla mahdollisuuden ennakointiin. Kuvatuki jäsentää lapselle tapahtumien järjestystä sekä motivoi toimintaan.

Kuvien avulla voidaan opettaa sosiaalisten taitojen hallintaa, tunnetaitoja, ongelmanratkaisua ja syy-seuraussuhteiden opettelua.

Varhaiskasvatukseen kuvat olisi hyvä tehdä vähintään päiväjärjestyksestä ja lasten omista paikoista. Kuvitettu päiväjärjestys konkretisoi lapselle tapahtumia ja auttaa häntä hahmottamaan, mistä toiminta alkaa, miten se etenee, ketä siihen osallistuu ja mitä lapselta odotetaan. Päiväjärjestyksen kuvituksella luodaan toimintaan sujuvuutta ja lisätään lasten turvallisuuden tunnetta. Samalla lapsi oppii ennakoimaan tulevaa ja arvioimaan mennyttä. Erityisesti kielihäiriöiselle lapselle säännöllinen päivärytmi ja tuttujen toimintatapojen toistuminen on tärkeää. Pienelle tai juuri hoitonsa aloittaneella lapselle voidaan olon helpottamiseksi laittaa päiväjärjestyksen loppuun isän tai äidin kuva, jolloin lapsen on helpompi tiedostaa, milloin on kotiinlähtö ja hän voi säilyttää tunnetasolla vanhemman mielessään.

Tärkein kuva lapselle on usein oma nimi, kuva tai merkki omalla paikalla. Oman naulakkopaikan ja ruokailupaikan merkitseminen kuvalla antaa lapselle oman paikan ja lisää lapsen hallinnan tunnetta. Tilojen tunnistamista voi auttaa paikkojen ja huonetilojen kuvituksella, sillä lapselle on tärkeää tietää missä mitään tapahtuu ja missä minkäkin tavaran paikka on. Tavaroiden nimetyt ja merkityt paikat helpottavat tilan jäsentämistä ja auttavat lasta tuntemaan tilan omakseen ja turvalliseksi. Esineisiin ja säilytyspaikkoihin kiinnitetyt kuvat auttavat lasta löytämään tavaroita ja lisäävät lapsen itsenäistä toimintaa.

Tukiviittomat

Tukiviittomia käytetään ilmaisukeinona puheen rinnalla täydentämässä puhuttua sanomaa sekä selkiyttämässä ja korvaamassa lapsen puuttuvaa puhetta. Puheesta viitotaan viittomakielestä lainatuilla yksittäisillä viittomilla viestin kannalta keskeiset avainsanat. Viittominen tapahtuu aina puhutun kielen mukaisessa järjestyksessä. Tukiviittomien avulla myös aikuisen puhe rytmittyy, hidastuu ja selkeytyy.

Tukiviittomat soveltuvat varhaiseksi kommunikointikeinoksi ja ne tukevat puheen ymmärtämistä ja kielenkehitystä. Niitä tulisi käyttää kommunikoinnin tukena aina, kun havaitaan merkkejä puheen kehityksen viivästyisestä. Ensimmäisiksi viittomiksi kannattaa ottaa käyttöön muutama lapselle tärkeä sana, joita käytetään arjen tilanteissa. Tukiviittomien käyttöä kannattaa jatkaa niin kauan, kunnes lapsi puhuu enemmän kuin viitto.

Tukiviittomat nopeuttavat sanojen ja puheen omaksumista. Tukiviittomat edistävät myös kielellisten ilmaisukeinojen kehittymistä, puheessa tarvittavien tahdonalaisten liikkeiden kehittymistä sekä yleistä motoriikan kehittymistä.

Ennakointi

Ennakointi on tulevien asioiden selittämistä etukäteen lapselle. Ennakointi nousee tärkeään rooliin, mikäli lapsella on kielenkehityksessään haasteita. Uudet tilanteet ja paikat voivat olla lapselle vaikeita, jolloin ennakointi auttaa lasta valmistautumaan muutoksiin. Ennakointi auttaa myös lasta suunnittelemaan toimintaansa.

Ennakoinnin tulee olla mahdollisimman konkreettista. Ennakointiin tulee varata riittävästi aikaa, jolloin lapsella on mahdollisuus esittää kysymyksiä. Aikuisen tulee ottaa huomioon lapsen käsitys ajankulusta ja varmistaa, että lapsi on ymmärtänyt asian oikein. Ennakointi tulee ottaa huomioon myös varhaiskasvatuspäivän suunnittelussa. Tuokioiden on hyvä noudattaa lapselle tuttua kaavaa, jolloin tuetaan lapsen turvallisuuden tunnetta ja edistää hänen oppimistaan. Tuokion kaavana on toimiva: herätä lapsen mielenkiinto, kertaa aiemmat tiedot ja kokemukset aiheesta, selvitä olennaiset käsitteet ja yhdistä ne lapsen kokemusmaailmaan, kertaa tehtäviin liittyvät toimintavaiheet ennen toiminnan aloittamista ja varsinainen toiminta. Tämä järjestys auttaa lasta jäsentämään työvaiheita ja niiden järjestystä sekä vähentää taipumusta juuttua tiettyyn tehtävävaiheeseen tai ratkaisutapaan. Toimintavaiheita tule jäsentää kuvin tai muulla konkreettisella mallilla samalla, kun toiminta kuvataan myös kielellisesti. Ennakoinnin tukena käytettävien merkkien, eli esineiden, kuvien, viittomien tai sanojen, tulee olla riittävän yksinkertaisia, ymmärrettäviä ja lapselle tuttuja.

Havainnollistaminen

Kielen vaikeuksiin liittyy usein myös heikko työmuisti, jolloin lapsen voi olla vaikea ymmärtää pitkiä selityksiä tai ohjeita. Lapselle voi olla myös ongelmia yhdistää sana tai viittoma sen merkitykseen. **Lapsen on helpompaa luoda mielikuvia konkreettisen materiaalin avulla.** Tämä tukee lapsen ymmärtämistä, oppimista ja muistamista. Konkreettiset esineet tai kuvat helpottavat työmuistin kuormittumista, tukevat työmuistin toimintaa ja ohjaavat tarkkaavaisuuden suuntaamista. Konkreettisten esineiden lisäksi on hyvä käyttää kokemuksellisuutta ja useita aisteja.

Kertaus ja toisto

Kielenkehityksen vaikeuden keskeinen piirre on muistin ja erityisesti työmuistin heikkous. Tämä näkyy vaikeutena ymmärtää tai muistaa ohjeita. **Lapsi, joka tarvitsee tukea kielensä kehitykselle, tarvitsee enemmän kertausta ja uudelleen opettamista.** Kun aikuinen jaksaa kerrata ohjeita ja opettaa toistuvasti samaa asiaa, auttaa se lasta uskomaan itseensä. Aikuisen tulee myös sopeuttaa puhettaan lapsen kykyihin. Tämä tapahtuu käyttämällä lyhyitä ja yksinkertaisia ilmaisuja, viittomia ja havainnollistamista sekä painottamalla ja toistamalla keskeisiä asioita.

Kielellinen haaste vaikeuttaa myös lapsen kykyä oppia toiminnallisia tai kielellisiä sarjoja, esimerkiksi pukemisjärjestystä tai viikonpäivien nimiä, sekä sarjallisesti esitettävää tietoa. Sarjallisen tiedon hyödyntäminen oppimisessa on muutenkin vaikeaa. Sarjojen oppimista voi helpottaa kuvilla, loruilla sekä paljolla toistolla.

Asian mieleen palauttamisen ja soveltamisen vaikeus liittyy myös kielellisiin vaikeuksiin. Tämä näkyy arjessa, niin että eilen opittu asia ei enää tänään olekaan muistissa. Lapsi tarvitsee tähänkin paljon toistoja ja kertausta. Asioissa on aina viivyttävä niin kauan, että lapsi hallitsee ne riittävän itsenäisesti ja luottaa taitoihinsa. Tällöin on parempi edetä taitojen, kuin ikätasoisien, kehityksen tahdissa. Jos lapsi juuttuu toistamaan asioista, on aikuisen tehtävä ohjata häntä eteenpäin.

Mallinnus

Mallioppiminen on lapsille luontainen tapa oppia. **Mallittaminen auttaa lasta oivaltamaan tilanteen kannalta keskeiset tekijät.** Lapselle, jolla on kielenkehityksen haasteita, voi olla vaikeaa keksiä, miten leikissä toimitaan, mikä voisi olla hänen roolinsa tai mitkä hänen vuorosanansa leikissä. Leikin aloittaminen voi olla vaikeaa tai jopa pelottavaa. Mallinnuksella voidaan laajentaa lapsen leikkejä, ehdottaa niihin uusia käännteitä sekä tulkita leikkeihin liittyviä tunteita. Samalla mallinnetaan asioiden kuvaamista kielellisesti, helpotetaan mielikuvien luontia, annetaan toimintavihjeitä ja rohkaistaan mukaan leikkiin. Mallittaessa tulee huomioida lapsen kehityksen taso.

Yleistäminen

Taitojen ja tietojen soveltaminen uudessa ympäristössä tai tilanteessa voi olla vaikeaa lapselle, jolla on kielenkehityksessään haastetta, sillä hän on riippuvainen konkreettisista tilannevihjeistä. Mitä pienempi lapsi, sen enemmän hän tarvitsee aikuiselta vihjeitä löytääkseen oikean toimintatavan ja muistaakseen tilanteeseen liittyvät säännöt. Lapsen arkeen ja kuntoutuksen tulee sisällyttää yleistämistä ja soveltamista helpottavia vihjeitä ja harjoituksia. **Taitojen yleistämistä voi harjoitella parhaiten todellisissa ja aidoissa tilanteissa, joissa on paljon harjoittelusta muistuttavia vihjeitä.** Kun

taito on hallinnassa yhdessä tilanteessa, kannattaa sitä harjoitella useissa erilaisissa tilanteissa ja paikoissa.

Lähteet:

Adenius-Jokivuori, Merja, Eronen, Tuija & Laakso, Marja-Leena 2014: Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Siiskonen, Tiina, Aro, Tuija, Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva 2014. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. PS-Kustannus: Juva.

Aivoliitto, sivulla <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/vinkkejearkeen/tukiviittomat/>. Viitattu 3.9.2020.

Alijoki, Elisa. 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Kirjayhtymä: Rauma. (9, 10, 13)

Aro, T. & Närhi, V. 2003. Kummi 2 – Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas koululuokassa. Niilo Mäki Instituutti.

Aro, Tuija & Siiskonen, Tiina 2014: Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, Tiina, Aro, Tuija, Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva 2014. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. PS-Kustannus: Juva.

Karvonen, Pirkko 2009. Tarinan kertojat. Iloa ja leikkiä kieleen, liikkumiseen ja laskemiseen. Gummerus: Jyväskylä.

Ketonen, Ritva; Launonen, Kaisa; Ikonen, Alisa; Salmi, Paula; Palmroth, Anne; Röman, Marjatta & Mattinen, Aino 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, Tiina, Aro, Tuija, Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva 2014. Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. PS-Kustannus: Juva.

Malinen Heidi, 2019. Anna lapselle ääni. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden voima kasvatuksessa. PS-Kustannus: Keuruu.

Nurmilaakso, Marja & Välimäki, Anna-Leena, 2011. Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Yliopistopaino: Helsinki.

Papunet, osoitteessa <https://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>. Viitattu 3.9.2020.

Siun sote, osoitteessa <https://www.siunsote.fi/viittomat-ja-kuvaavat-eleet>. Viitattu 3.9.2020.

Kuvalähteet: Pixabay